

Svante Lundberg
De hvite och de gule
Veritas 10(1996) s. 13-19

De hvite och de gule

Samma år som Viktor Rydberg dog, 1895, publicerades en essä av honom som inledning till en från engelskan översatt bok.¹ Essäns titel var *Den hvita rasens framtid*, men undertiteln *De hvite och de gule* utsäger tydligare vad det handlar om: den föreställning om en kommande kamp mellan öst och väst som var vanlig vid denna tid, och som ofta uttrycktes i termer av ras. (Ibland påstås självaste Kaiser Wilhelm just 1895 ha myntat uttrycket "die gelbe Gefahr", den gula faran). Kopplat till denna föreställning var ett annat tidstypiskt tema: det om västerlandets hotande undergång.

Rydberg inleder sin skrift med att skildra den "kroppsliga urartning" som industrialismen fört med sig i Europa, särskilt i de stora städerna vilka "äro förbränningshårdar för mänsklig lifskraft". Den sviktande livskraften visar sig emellertid också i en stadigt minskande fortplantning, och den tid måste komma då "vesterns länder ödelägges eller tagas i besittning av främmande aflingsstarkare folk". I ljuset av dessa och andra tecken på förfall, såsom alkoholism och sjukdomar, förutspår Rydberg att "de första släktleden i det tjugonde århundradet skola bevittna och deltaga i ett ekonomiskt krig på lif och död mellan det östra Asien och Europa, mellan den gula rasen och den hvita". Allt pekar på att Europa i detta krig går mot ett nederlag.

¹ Benjamin Kidd, *Den sociala utvecklingen*, Stockholm: Hugo Gebers förlag, 1895.

Det ekonomiska kriget hänger samman med den industrialisering av Östasien som Rydberg förutspår, utifrån den "naturlag" som gör att fabriker flyttar till de delar av världen där lönerna är lägst. Och han frågar sig: "Men hvad skall ske, när den ifrågavarande 'naturlagen' framkallar en med Europa täflande industriell verksamhet i det östra Asien? Japan har i själfva verket redan börjat denna täflan. Det är icke endast konstnärliga och konstindustriella alster, utan äfven rent industriella, hvarmed Japan nu uppträder på världsmarknaden. Snart torde ordningen komma äfven till Kina."

Det är dock inte bara skillnader i löner utan också skillnader i egenskaper som gör östasiaterna, särskilt kineserna, till formidabla konkurrenter till europeerna. Rydberg öser lovsordande epitet över "de gule". Visserligen har den vita rasen "den högre andliga begåvning, som gjort den till människosläktets aristokrati" - den kan dock "icke uthärda i kampen med den kroppsligt hårdigare, måttligare, praktiskt förståndiga, outtröttligt arbetsamma och tålmodiga ras, som befolkar det östra Asien". Det var just dessa egenskaper som gjorde invandringen därifrån så förmånlig för arbetsköparna i Amerika och Australien. Men som en oanad och oönskad effekt "uppstod ur den gula arbetsklassen, trots alla försök att hindra det, gule småhandlare, gule grosshandlare, skeppsredare och bankirer, som voro fruktansvärde medtäflare till den hvita överklassens affärsmän...". Mot detta vändes en folklig reaktion som ledde till stopp för invandringen till såväl Nordamerika som Australien.

Till kinesernas styrka i den redan inledda globala kraftmätningen bidrar också deras livsåskådning, t ex vad gäller familj och släkt: "Allmänt känt är det band af kärlek och vördnad, som i Kina förenar föräldrar och barn. Med fasa skulle dessa österländingar höra, huru det i Sverige ej sällan står till med föräldrar lefvande på 'undantag'. Kinesens världsåskådning är en torrt och aningslöst förståndig, en praktisk och faktisk, som

skulle sakna all innerlighet och idealitet, om den icke just i sin uppfattning af förhållandet mellan de på hvarandra följande släktleden höjde och fördjupade sig till det sublima. Förfärderna, det lefvande släkte och de kommande äro för honom ett".

Därför lägger sig kineserna enligt Rydberg vinn om "att med sitt arbete främja planetens beboelighet, fruktbarhet och behaglighet för de vardande släkterna". Detta står i skarp kontrast till det västerländska förlösandet av mänskliga och naturliga resurser: "Ty i trots af alla våra agronomiska tidskrifter och landbruksakademier är det europeiska jordbruket, äfven där det står som högst, ett röfwarejordbruk i jämförelse med det kinesiska. Jorden återfår icke hvad hon skänker oss. Storstädernas kloakledningar föra till hafvet mycket och alltmer af hvad som rätteligen tillkomme åkrarne. Skogarne nedhuggas och bergen blottas inom några år på den matjord, som kräft tusen år för att bilda sig på fjällslutningarna. På 'de kommande förfädernas' öde tänker man icke".

"De nu lefvandes vinningslystnad" förstör framtiden, och tycks inte känna några gränser. Rydberg framkastar en djärv anklagelse: "Kunde några enskilde förvärfva rikedom genorn. att exploatera luftkretsen, skulle de göra det äfven om medlen, som därvid användes, bevisligen voro sådana, att de inom ett århundrade måste ha tillintetgjort vårt klots lufthölje med allt som i detta lever och andas". Efter denna science fictionvision kommer Rydberg med mera jordnära anklagelser om börspekulationer som plundrar "småfolks sparpenningar". och fortsätter på den ekologiska tråden: "Tillverkare af giftiga tapeter och giftiga barnleksaker gå med lyft panna och helsas som aktningsvärde medlemmar av samhället. Förfalskningen af födoämnen, af drycker och industriella alster har fått vetenskapliga grundvalar. Kemien och fysiken användas lika mycket till att bedraga och fördärfva människosläktet som till att gagna det."

Bakom den hänsynslösa misshushållningen ligger ett moraliskt förfall, som har sin grund i den "ekonomiska täflings- och utträngningstrid, som nu föres inom alla alstringsområden med en förut okänd obundenhet". Rydberg tar också upp slagordet "striden för tillvaron" som har missbrukats till att tysta samveten och ursäkta egoism. Samtidigt har staten smitit från sitt ansvar under den snabba industrialiseringen, med hänvisning till läran om laissez-faire. Samhället har därigenom kommit att behärskas av "den i system satta och utöfvade självviskheten". Detta "sedernas sjunkande" har ännu inte drabbat Östasien.

Viktor Rydbergs hundra år gamla text hade utan alltför stora förändringar kunnat publiceras idag, som en reflektion i tiden kring västerländskt förfall och förskjutningen av världens ekonomiska centrum mot Östasien.

Ett problem är att Rydberg diskuterar i termer av ras: Genomsyras inte hela artikeln av dåtidens grova rasism? Mot det talar dock att begreppet ras i hans text tycks ha mer med kultur än biologi att göra. Det är snarast motsatsen som gäller numera, dvs att talet om kulturella skillnader ofta närmar sig rasistiska tankegångar. Dessutom ger ju Rydberg en huvudsakligen positiv bild av "de gule" och deras utvecklingsmöjligheter, vilket inte passar in i en traditionell rashierarkisk beskrivning. Att han menar att "de hvite" har en "högre andlig hegåvning" är mer graverande, men å andra sidan verkar den begåvningen ha föga praktisk betydelse i industrisamhället. Det har kanske ett samband med den tidstypiska idé om degenerering som genomsyrar hela artikeln: precis som adeln i t ex hans samtida Strindbergs ögon hade genomgått ett fortskridande moraliskt och fysiskt förfall skulle nu samma öde ha drabbat "människosläktets aristokrati", den vita rasen. En sådan föreställning stämmer inte överens med någon enkel lära om rasernas utveckling.

Var Viktor Rydberg orientalist, i den bemärkelse som termen givits av Edward Said? Ja, det var han förvisso - men det har föga med hans betraktelse över Östasien att göra. I företalet till *Den siste athenaren* urskilde han två mänskliga grundtyper, den orientaliska och den västerländska eller hellenistiska. Den västerländska stod naturligtvis för upplysning och framåtskridande, medan den orientaliska typen kännetecknades av "den fromma undergifvenheten under de yttre makterna" och ett reaktionärt tillbakablickande mot ett ursprungligt paradiset. Uppenbarligen tillhör de östasiater som beskrivs i *De hvite och de gule* inte den orientaliska typen! I själva verket är det just detta som är det mest intressanta draget i artikeln, och det för sin tid djärvaste: att österlänningar, icke-europeer, betros om att kunna tillägna sig och utveckla västerlänningarnas rationalitet därhän att dessa besegras i det "ekonomiska kriget".

Den tanken kunde knappast ha tänkts förrän mot slutet av 1800-talet. Då hade Japan påbörjat sin snabba modernisering, samtidigt som den internationella migrationen lett till framväxten av de första östasiatiska minoriteterna i västerländska samhällen. Hundra år senare har en utveckling som Rydberg förutspådde börjat förändra de globala styrkeförhållandena på allvar. Öst- och Sydostasien tävlar med de gamla nordatlantiska industriländerna inom alltfler ekonomiska områden, och en del västliga samhällsvetare påstår sig ha upptäckt en vagt definierad "konfuciansk etik" bakom framgångarna, en livsstil och ett tänkande som påminner en hel del om de egenskaper som Rydberg tillskrev "de gule". Sedan rasprotektionismen avskaffades för ett par decennier sedan har dessutom invandringen av bl a kineser och koreaner till Nordamerika och Australien gett upphov till snabbt växande minoriteter, vilka i betydande utsträckning visat sig vara socialt framgångsrika.

Denna utveckling leder naturligtvis till spänningar, som tidvis yttrar sig i hot om handelskrig. Minoriteternas framgångar inom den ekonomiska sektorn och inom utbildnings-

systemet väcker förundran och ibland avund. Från invandrarlandet Kanada, där kinesiskan nu är det tredje mest utbredda språket efter engelskan och franskan, jämför författaren Mordecai Richler med situationen för gångna tiders östeuropeiska judar. Han skriver att när medelklasskanadensarna "...öppnar sina tidningar i juni och ser att de flesta high-school-elever som fått stipendier har asiatiska ansikten tenderar de att rysa till, precis som de en gång ryggade tillbaka inför fotografierna av alla dessa ambitiösa judiska stipendiemottagare med outtalbara namn".² Och i amerikanska storstadsghettoen attackeras de koreanska affärsinrättningarna...

En framtida västlig mobilisering mot "den gula faran" är kanske inte helt utesluten.

Apropå framtiden: hur såg Rydberg på den, inför sitt sekel-skifte? Jo, förvånansvärt hoppfullt, med tanke på att han först tycks förutspå västerlandets undergång.

Han argumenterar utifrån en paradox: "Att den europeiska industrialismen skall draga det kortare strået gent emot en uppkommande östasiatisk, därom föreligger väl knappt ett tvifvel; men jag lyckönskar Europa till detta nederlag och beklagar uppriktigt Japan och Kina för deras utsikt till seger". Särskilt kineserna befinner sig nämligen, enligt Rydberg, i ett "lyckligt ekonomiskt tillstånd", eftersom de ännu saknar storindustri - ett tillstånd som snart ska förändras. Tydligen menar han att de kommer att råka i samma sociala och ekologiska förfall som "de hvite".

Östasien träder in i den industriella grottekvarnen medan förloraren Europa däremot får en möjlighet att äntligen frigöra sig från den. Rydberg drömmer om ett återvändande till bonde-livets Gemeinschaft, i hägn av kristendomen. Här, i slutet av sin essä, målar han upp en bakåtblickande utopi som

² Mordecai Richler, *Oh Canada! Oh Quebec!* Toronto: Penguin Books, 1992.

nog är tidstypisk: man kan t ex påminna om att Skansen invigts ett par år tidigare, 1891. Den vändningen får inte skymma hans förbluffande aktualitet i andra avseenden, en aktualitet som inte så mycket ligger i de enskilda ämnen han behandlar som i sammankopplingen av dem, i den globala visionen. Girighet som ekonomisk princip, socialt förfall och befolkningsminskning, ekologisk rovdrift och missbruk av naturvetenskapliga rön, hotande handelskrig med Östasien - nog kunde Rydberg ha dundrat vidare som profet även i dagens Europa, om han nu inte helt enkelt hade gett upp och sökt asyl på Skansen.

Svante Lundberg

Sociologiska institutionen - Lunds universitet